



## नेपाली समाचारका भाषांशमा “जटिल वाक्यांश” एक अध्ययन

यादवप्रसाद दुङ्गना

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, इंजिनियरिङ्ग अध्ययन संस्थान, पुल्चोक क्याम्पस

नेपाली सञ्चारमाध्यम वा समाचार पत्रपत्रिकाका समाचारमा जटिल वाक्यांशहरू बढी प्रयोग हुँदै आएका पाइन्छन् । सञ्चारिक क्रान्तिको यस युगमा नेपाली वाङ्मयको विराट स्वरूपमध्ये अखबार वा समाचार पत्रपत्रिकामा प्रयुक्त नेपाली भाषा धेरै मानिसहरूले लिखित भाषांशका रूपमा दैनिक पढिरहेका छन् । विद्युतीय सञ्चारमाध्यमका समाचार सामग्रीहरू पनि सुनिरहेका छन् । सञ्चारमाध्यम समाचार पत्रपत्रिकामा प्रयुक्त नेपाली भाषामा विशेष किसिमका शब्द, शब्दावलीको प्रयोग पाइन्छ । साथै शीर्षक, समाचार, विज्ञापन, सम्पादकीय आदिका पृथक पृथक विधामा वाक्यगत संरचना पनि केही पृथक पाइन्छ ।

सङ्कथन (Discourse) अन्तर्गत लेख्य सामग्री (Written Discourse) भित्र पर्ने पुस्तक, पत्रपत्रिका, कथा इत्यादिमा प्रयुक्त भाषिक पक्षलाई व्यवस्थापरक व्याकरणले (फङ्गसनल ग्रामर) ले अध्ययन गरेको हुँदा सोही आधारमा नेपाली भाषाका जटिल वाक्यांशहरू समाचारमा कसरी प्रयोग भइरहेका छन् । सो को अध्ययन यहाँ गरिएको छ ।

वाक्यहरूका बीचमा आउने विभिन्न प्रक्रिया वा घटनाहरू अर्थसँग सम्बन्धित हुन्छन् । वाक्यांशहरूलाई जोड्ने प्रक्रियामा व्याकरणात्मक संरचना (Taxis) र तार्किक आर्थिक सम्बन्ध (Logico-Sementic) हुन् । यिनीहरूले गर्दा नै वाक्यांशहरू एक आपसमा अन्तरनिर्भर भई जटिल बनेका हुन्छन् । जटिल वाक्यांशभित्रका प्रक्रिया वा घटनाहरू विभिन्न प्रक्षेपण (Projection) द्वारा अर्थ प्रदान गर्न आइरहेका हुन्छन् । विवरणात्मक लेखन र कथनमा पनि घटनाहरूको प्रक्षेपण भइरहेको हुन्छ । समाचार लेखन (News Reporting) मा पनि घटनाहरूलाई तार्किकताका आधारमा अर्थसँग सम्बन्ध राख्दै जटिल वाक्यांशहरूद्वारा घटनाका शृंखलाहरू (प्रवाह) प्रस्तुत गरिएका हुन्छन् ।

जस्तै:- राम घर गयो, भात खायो, सुत्‍यो, उठ्यो, मुख धोयो, खेलन गयो ।

जटिल वाक्यांशका व्याकरणात्मक संरचना (Taxis) दुई प्रकारका छन् ।

(क) संयुक्त वाक्य (Parataxis) - ऊ सर्पसँग डरायो तर अरु चाहिँ खुसी भए ।

(ख) मिश्र वाक्य (Hypotaxis) - तिनीहरूले डा. रामप्रसादसँग कुरा गरे जो नाक कान घाँटीका विशेषज्ञ थिए ।

उपर्युक्त जुनसुकै वाक्यांशको पनि तार्किक आर्थिक सम्बन्ध (Logico-Sementic) सँग सम्बन्ध भएकै हुन्छ । सो कारण नै जटिल वाक्यांश जटिल भई विस्तृत भइरहेका हुन्छन् ।

जटिल वाक्यांशको आधारभूत सम्बन्ध दुई प्रकारले कायम भएको छ ।

१. विस्तार (Expansion)

२. प्रक्षेपण (Projection)

जटिल वाक्यांशको आधारभूत सम्बन्ध

विस्तार

प्रक्षेपण

१. विस्तार:- जटिल वाक्यांशको विस्तार गर्दा दोस्रो वाक्यांश (गौण) (Secondary) ले प्राथमिक (Primary) वाक्यांशलाई तीन प्रकारले विस्तार गर्दछ:-

क. तन्कावट (Elaboration)

ख. विस्तार (Extension)

ग. अभिवृद्धि (Enhancement)<sup>1</sup>

क. तन्कावट (Elaboration)

प्राथमिक वाक्यांशलाई दोस्रो वाक्यांशले उस्तै वा समान अर्थ दिई उदाहरण वा व्याख्याद्वारा विस्तार गर्दछ भने त्यस्तो विस्तारलाई तन्कावट विस्तार (Elaboration) भनिन्छ । जस्तै:-

संयुक्त: त्यो मान्छे डरलाग्दो थियो, उसका हातमा नाङ्गो खुकुरी थियो ।

हिजो ठूलो बाढी आयो, बाटाघाटाहरू जलमग्न भए अनि सबै कुरा डुब्यो ।

मिश्र: उनले के व्याख्या गरे भने संसारको मौसममा परिवर्तन हुनेछ ।  
जब तपाईं घर जानुहुन्छ म ज्यादै व्यस्त हुन्छु ।

ख) विस्तार (Extension)

यसमा दुईवटा वा त्यो भन्दा बढी वाक्यांशहरू आएका हुन्छन् । एउटा वाक्यांश अर्थात् पहिलो वाक्यांशलाई अन्य वाक्यांशहरूले अर्थमा नयाँ कुरा थप गर्दै वा विभेद देखाउँदै गएका हुन्छन् अर्थात् पहिलो वाक्यांशको अर्थलाई नै विस्तार गर्दै अन्य वाक्यांशहरू आउँछन् । जस्तै:

राम र श्याम आउँछ ।

न राम आउँछ न श्याम आउँछ ।

राम बाठो छ तर बेइमान छ ।

राम बाठो छ अनि छट्टु छ ।

राम असल छ तर ऊ इमान्दार छैन ।

राम होइन तर श्याम हो ।

हुन त तपाईंले भनेको हो तर सबै होइन ।

राम अथवा श्याम हो ।

नेपाली भाषामा उपर्युक्त किसिमले संयुक्त वाक्यहरू बनाउँदा प्रायः निम्नलिखित संयोजकहरूले दुई वाक्यांशहरूलाई संयोजन गरिरहेका पाइन्छन्: र, अनि, तर, तथा, औ, न त, अथवा, पनि, वा, या, तर, किन्तु, परन्तु इत्यादि ।

मिश्र वाक्यमाचाहिँ मुख्य वाक्यांशसँग आश्रित भई आएका हुन्छन् । ती आश्रित वाक्यांशहरू समापिका र असमापिकामा प्रयोग भएका पाइन्छन् ।

जस्तै:

काठमाडौंमा प्रत्येक ४ हजारमा एउटा डाक्टर छ जबकि देशभरिमा ३५ हजारमा एउटा डाक्टर छ । (समापिका)

काठमाडौं ज्यादै विकसित छ । जब कि त्यसैको छेउमा कीर्तिपुर पिछडिएको छ । (समापिका)

उसको देब्रे खुट्टा दुख्नु बाहेक ऊ राम्रै भइसक्यो । (असमापिका)

राम बुद्धिमान हुनाका अतिरिक्त धनी पनि छ । (असमापिका)

ग) अभिवृद्धि (Enhancement)

जटिल वाक्यांशमा एउटा वाक्यांशले अर्को वाक्यांशको अर्थगत पक्षमा विभिन्न किसिमले विशेषता जाहेर गर्दै अभिवृद्धि गर्दछ भने त्यस्ता वाक्यांशहरूलाई अभिवृद्धिपरक वाक्यांश भनिन्छ । वाक्यांशहरूको अभिवृद्धि चार किसिमले भएको पाइन्छ ।

१) कालवाचक (Temporal)

२) देशवाचक (Spatial)

३) रीतिवाचक (Manner)

४) कारण वा संकेतवाचक (Causal-Conditional)<sup>२</sup>

१. कालवाचक (Temporal)

जटिल वाक्यांशहरूमा दोस्रो वाक्यांशले अर्थात् पछि आउने वाक्यांशले काल वा समय जनाउँदै विशेषता जाहेर गरी अर्थको अभिवृद्धि गर्दछ भने त्यस्ता वाक्यांशलाई कालवाचक अभिवृद्धिपरक वाक्यांश भनिन्छ । काल वा समयलाई तीन तहमा विभाजन गरिएको छ ।

क) वर्तमान समय वा त्यही समय (Same Time)

ख) पछिल्लो समय (Different Time - Later)

ग) अघिल्लो समय (Different Time - Earlier)<sup>३</sup>

क) वर्तमान समय (त्यही उही समय जनाउने) (Same Time) जस्तै:-  
म सँग एउटा कुकुर छ, अब भने समय बिताउने साथी पाएँ ।  
मैले भात खाँदा खदि ऊ आयो ।  
रामले बल्ल आफ्नो घर बनायो, अब उसको टाउको लुकाउने ठाउँ भयो ।

ख) पछिल्लो समय (Different Time - Later) जस्तै:-  
हिजो बेलुका मेरो घरको छेउमा दुई तीन जना मानिसहरू आए अनि एकछिनपछि सुटुक्क माथितिर लागे ।

ग) अघिल्लो समय (Different Time - Earlier) जस्तै:-  
राम र श्यामका बीच नराम्रो पिटापिट भयो त्यस भन्दा पहिले तिनीहरू खुब बाभ्केका थिए ।

कालवाचक अभिवृद्धि सन्दर्भसँग सम्बन्धित नेपाली समाचार पत्रिकाका केही उदाहरणहरू:

प्रधानमन्त्री शेरबहादुर देउवा र सञ्चारमन्त्री जयप्रकाश गुप्ताले संकटकाल लागेपनि प्रेस स्वतन्त्रतामा बन्देज लगाइने छैन भनेर दाबी गरिरहेकै बेला सुरक्षा निकायका प्रतिनिधिहरूले देशान्तर साप्ताहिकका बन्धु सूर्य थापा र सांघु साप्ताहिकका गोपाल बुढाथोकीलाई गिरफ्तार गरेका छन् । (वर्तमान)<sup>४</sup>  
कोटेश्वर जस्तो व्यस्त क्षेत्रमा सबैले हेर्दाहिँदै चालकले मान्छे मारेर भाग्दा स्थानीय मानिसहरूको समूहले सवारी आगमन बन्द गरेका थिए । (त्यही उही समय)<sup>५</sup>  
गत मंसीर २४ गते सल्यान जिल्लाको कपुरकोटस्थित रिपिटर स्टेशनमाथि सशस्त्र माओवादी आतंककारीहरूको असफल आक्रमण गरे । त्यसपछि रिपिटर स्टेशन वरिपरि सुरक्षा टोलीले विस्तृत खोजतलास सुरु गर्‍यो । (पछिल्लो समय)<sup>६</sup>  
जुन पार्टी सरकारमा गए, तिनका नेता अर्थात् प्रधानमन्त्रीहरू दूरगामी दृष्टिकोण भएका कोही पनि थिएनन् । (अघिल्लो समय)<sup>७</sup>

२. देशवाचक (स्थानवाचक) (Spatial)

त्यही वा उही स्थान जनाउँदै अघिल्लो वाक्यांशको अर्थलाई अभिवृद्धि गर्न पछि आउने वाक्यांश प्रयोग भएको छ भने त्यसलाई देशवाचक वाक्यांश भनिन्छ ।

जस्तै: म माथितिर हेरिरहेको थिएँ अनि मेरो अगाडि श्याम उभिरहेको थियो ।  
राम घरबाट हिँड्यो अनि त्यहाँ उसकी श्रीमती उभिरहेकी थिई ।  
रामले छानामा हेर्‍यो अघि त्यहाँ एउटा काग बसिरहेको थियो ।

नेपाली भाषामा समापिका क्रियायुक्त स्थानवाचक वाक्यांश सम्बन्ध, सहसम्बन्धवाचक सर्वनामका साथ प्रयोग हुन्छन् । अपरिभाषित सम्बन्धवाचक वाक्यांश पनि स्थानवाचक हुन्छन् । असमापिका क्रियायुक्त वाक्यांश चाहिँ सूचित गर्ने संयोजक तिर, तर्फ, पछि, पनि आदि सँग हुन्छन् ।<sup>८</sup> जस्तै:

समापिका क्रियायुक्त वाक्यांश

तिमी जहाँ जान्छौ, म पनि उही जान्छु ।

जता हेर्‍यो उतै मेरा नजरमा राम प्यारा छन् ।

असमापिका क्रियायुक्त वाक्यांश

तेँ गएतिर ऊ जँदैँन

जता गएपनि उही ठाउँमा पुगिन्छ ।

यसैगरी स्थान तथा समयवाचक वाक्यांश र व्यतिरेक वाचक वाक्यांशहरू पनि मिश्रित भई प्रयोग भएका छन् ।  
जस्तै:

समय व्यतिरेक - म जहिले आउँदा पनि ऊ चाहिँ गएको हुन्छ ।

स्थान व्यतिरेक - म जता गएपनि ऊ उही ठाउँमा भेटिन्छ ।

देशवाचक अभिवृद्धि सन्दर्भसँग सम्बन्धित नेपाली पत्रपत्रिकामा प्रयोग भएका केही उदाहरणहरू:  
सुनसरी जिल्लाको धरान नगरपालिका वडा नं. १५ निवासी कृष्णबहादुर मगरलाई शुक्रबार राती सोही स्थानमा रहेको जंगलमा गोली लाग्दा घाइते भएका छन् ।<sup>१</sup>

डाँका समूहले गाउँमा लुटपाट मच्चाई आतंकित पारेको सूचना पाएपछि प्रहरी घटनास्थलमा पुग्दा डाँकाहरू भागिसकेका थिए ।<sup>१०</sup>

### ३) रीतिवाचक (Manner)

प्रारम्भिक वाक्यांशलाई दोस्रो वाक्यांशले अर्थ विस्तार गर्दा वा रीतिगत विशेषता जाहेर गर्दछ भने त्यसलाई रीतिवाचक वाक्यांश अभिवृद्धि भनिन्छ । रीति दुई किसिमका छन् ।

क) माध्यम वा रीति - तरिका (Means)

ख) तुलना (Comparison)<sup>११</sup>

क) माध्यम वा रीति - तरिका (Means)

काम गर्ने तरिका वा व्यवहार वा माध्यमलाई रीति भनिन्छ । नेपाली संयुक्त वाक्यांशमा रहेका स्वतन्त्र वाक्यांशहरूले कुनै न कुनै किसिमको रीति, तरिका वा व्यवहारद्वारा अर्थवृद्धि गरेका हुन्छन् । मिश्र वाक्यांशमा चाहिँ समापिका र असमापिका क्रिया प्रयोग हुँदै रीतिद्वारा अर्थवृद्धि गरेका हुन्छन् ।

जस्तै:-

समापिकामा - यस्तो कि (मानौं), बरू कस्तो... भने । मानौं, मानौं अदि संयोजकहरू आउँछन् ।

असमापिकामा - कि - ए / एको जस्तो, कि - ए जस्तै भैं, कि - ए / एको जस्तो गरी, कि - ए तुलना समान, सरि, सरह, कि - ए अनुसार / अनुरूप / बमोजिम मुताबिक आदि आउँछन् । रीतिवाचक वाक्यांशमा असमापिका भए सुरुमा र समापिका चाहिँ अन्त्यमा आउँछ ।<sup>१२</sup> जस्तै:

संयुक्त राम नचाहिँदो काममा लागेको छ अनि यस किसिमले ऊ कसरी सफल होला ?

मिश्र (समापिका)

ऊ मसँग नराम्रो व्यवहार गर्दछ, मानौं म उसको शत्रु हुँ ।

ऊ मसँग यस्तो नराम्रो व्यवहार गर्दछ कि, (मानौं) म उसको शत्रु हुँ ।

ऊ मसँग कस्तो नराम्रो व्यवहार गर्दछ भने (मानौं) म उसको शत्रु नै हुँ ।

मिश्र (असमापिका)

ऊ मैले लेखे जस्तै गरी लेख्छ ।

बाघले शिकार भन्टे जस्तो गरी तिनीहरू उसमाथि आइलागे ।

मैले भने मुताबिक काम गर ।

मोटरबाट जानुभन्दा बरू दुई दिन हिंडेर जान्छु ।

यसरी बाँच्नुभन्दा बरू मर्दछु ।

रीति वा माध्यम अभिवृद्धि सन्दर्भसँग सम्बन्धित नेपाली पत्रपत्रिकामा प्रयोग भएका केही उदाहरणहरू:  
उनीहरूले एक नयाँ सैनिक र राजनीतिक व्यवस्था सिर्जना मात्रै गरेनन् बरू एक नयाँ आर्थिक र सामाजिक व्यवस्था पनि बाँधे ।<sup>१३</sup>

संकटकाल अनुमोदनका लागि निर्णय लिन आज विहान एमाले पार्टीको केन्द्रीय कमिटीको बैठक बसेको थियो । यसैगरी नेपाल सद्भावना पार्टीले पनि संकटकाल लम्ब्याउने पक्षमा मतदान गर्नसक्ने बुझिएको छ ।<sup>१४</sup>

विगत केही समय यता माओवादीले राजधानीमा आतंक मच्चाउन सरकारी गाडीमा बम प्रहार गर्ने, सरकारी कार्यालय ध्वस्त बनाउने, जनजीवनलाई असामान्य बनाउन मसाल जुलुस प्रदर्शन गर्ने जस्ता कार्य गरी राखेपछि सेनाले आफ्नो गतिविधिलाई समेत सतर्कताका साथ अगाडि बढाइरहेको छ ।<sup>१५</sup>

श्री ५ बडामहाराजाधिराजको प्रतिमामा माल्यार्पण गरी मौसुफप्रति प्रधानमन्त्रीले हार्दिक श्रद्धाञ्जली अर्पण गर्नुभयो ।<sup>१६</sup>

राजा र जनताबीच सेतु बन्न आवश्यक छ न कि पर्खाल । पर्खाल बन्ने प्रयास, बाउन्ने भएर चन्द्रमा ताके सरह मात्र हुन्छ । ठूलो दुस्साहस हुन्छ ।<sup>19</sup>

#### ख) तुलना (Comparison)

जटिल वाक्यांश संयुक्त र मिश्र वाक्यांशमा हुने वाक्यांशहरूका बीचमा तुलनात्मक ढङ्गले अर्थवृद्धि हुँदै वाक्यांशको निर्माण हुने प्रक्रियालाई तुलनात्मक अभिवृद्धिपरक वाक्यांश भनिन्छ । जस्तै:

उनी ज्यादै परिश्रमी छिन् अनि ऊ पनि त्यस्तै छ । (संयुक्त)

श्रीमती ज्यादै परिश्रमी छिन् अनि श्रीमान् पनि त्यस्तै छ । (संयुक्त)

मिश्र वाक्यांशमाचाहिं मुख्य वाक्यांश र अधीन वाक्यांशका कुनै पनि समान तत्वका बीच रहेको समानताको तुलना गरिन्छ । तुलना मात्राका रूपमा मापनीय तत्वसित सम्बन्धित हुन्छ ।<sup>19</sup>

नेपाली भाषाका, भन् धेरै, अझ धेरै, बढी, ज्यादा, भन्दा भन् थोरै, कम, अझ थोरै, जस्ता तुलनात्मक शब्द वा शब्दावली प्रयोग गरी दुई वाक्यांशलाई संयोजन गरिएको पाइन्छ । मुख्य वाक्यांशमा रहेको तुलनात्मक तत्वलाई मानकका रूपमा प्रयोग गरिन्छ । जस्तै:

नाचघर जति ठूलो छ त्यो भन्दा सिंहदरबार अझ बढी ठूलो छ ।

सिंहदरबार भन्दा नाचघर सानो छ ।

मेरी श्रीमती जति खुसी छिन् त्यो भन्दा म अझ खुशी छु ।

अरुले जति जान्दछन्, उसले त्यो भन्दा बढी जान्दछ ।

उसको सचिवले टिपोट गरेभन्दा छिटो ऊ बोल्छ ।

तुलना अभिवृद्धि सन्दर्भसँग सम्बन्धित नेपाली पत्रपत्रिकामा प्रयोग भएका केही उदाहरणहरू

तर केलाई भन्दा देखेलाई लाज, जहाँको अठ्ठेरो त्यहीको दुई कप्टेरो भने भै सत्तासद दलमा संग्रालो मच्चिएको छ ।<sup>19</sup>

संकटकाल लागू भएपछि मुलुकको अर्थतन्त्र भन्-भन् जर्जर बन्दै गएको छ, यस अवस्थामा भन् लम्बिने संकटकालका कारण अर्थतन्त्रको हविगत के हुने हो ?<sup>20</sup>

यो बहस निरर्थक मात्र छैन अपितु बेमौसमको विरक्त लाग्दो गीत जस्तै छ ।<sup>21</sup>

#### ४) कारण वा संकेतवाचक (Causal - Conditional)

जटिल वाक्यांशमा अधिल्लो वाक्यांशलाई पछिल्ला वाक्यांशहरूले कारण वा संकेत जनाउँदै अर्थमा अभिवृद्धि गर्दछन् भने त्यस्ता वाक्यांशलाई कारण वा संकेतवाचक अभिवृद्धिपरक वाक्यांश भनिन्छ ।

कारणलाई दुई तहमा विभाजन गरिएको छ ।<sup>22</sup>

कारण (Causal)

कारण (Reason)

उद्देश्य (Purpose)

'क' भएकोले 'ख' हुने गयो भनी कारण जनाउँदै वाक्यांशको अर्थमा अभिवृद्धि हुन गयो भने वा यो कारणले गर्दा यस्तो परिणाम भएको हो अथवा यस्तो परिणामले गर्दा यो कारण देखिन गयो भनी अर्थ अभिवृद्धि हुनगयो भने त्यस्तो वाक्यांशलाई कारण वा संकेतार्थक अभिवृद्धि वाक्यांश भनिन्छ । जस्तै:

संयुक्त: पानी पन्यो, म आउन सकिने ।

ऊ ज्यादै रिसाएको थियो त्यसकारण ऊ मौन रहयो ।

मिश्र वाक्यांशमाचाहिं कारणवाचक वाक्यांशको सुरुको प्रस्तावनाले कुनै घटना, कार्य वा स्थितिको संकेत गर्दछ अनि मुख्य वाक्यांशलेचाहिं त्यसको परिणामबारे बताउँछ ।<sup>23</sup> जस्तै:-

समापिका

म रामलाई पुस्तक दिन्छु किनभने उसलाई यसको खाँचो छ ।

रामलाई पुस्तकको खाँचो छ, म उसलाई पुस्तक दिन्छु ।

रामलाई पुस्तकको खाँचो छ त्यसैले म उसलाई पुस्तक दिन्छु ।

असमापिका

नउमालेको पानी खानाले ऊ बिरामी भयो ।

उसलाई पुस्तकको खाँचो भएकोले म रामलाई पुस्तक दिन्छु ।

रामलाई पुस्तकको खाँचो भएको हुँदा म उसलाई पुस्तक दिन्छु ।

उद्देश्य (Purpose)

कुनै अभिप्राय वा उद्देश्यले गर्दा त्यस्तो हुनगयो भनी उद्देश्यबारे वर्णन गर्दै सोही कारण भै बनी अर्थवृद्धि भएको वाक्यांशलाई उद्देश्यार्थक अभिवृद्धिपरक वाक्यांश भनिन्छ । जस्तै:-

संयुक्त: राम उनलाई पर्खिरहेको थियो किनभने उनी कुनैपनि बेला आइपुग्नेवाला थिइन् ।

मिश्र वाक्यांशमा समापिका र असमापिका प्रयोग हुँदै आउँछन् भने समापिकामाचाहिँ भनेर भन्नाका लागि । निमित्त - जसबाट / जसले गर्दा शब्दहरूले संयोजकको काम गर्दछ भने असमापिकामा क्रि - न / क्रि - ना का लागि निमित्त / क्रि - ना भनेर आदि लाग्छन् ।<sup>२४</sup> जस्तै:

मिश्र: पढ्नका लागि भाइ स्कूल गयो ।

भाइ पढ्न भनेर स्कूल गयो ।

समापिका

खाना पकाउन सजिलो होस् भनेर ग्याँस ल्याएको छु ।

छोरो पास होला भन्नाका लागि ट्युसन राखिदिएको छु ।

सुरक्षा परिषदले एउटा प्रस्ताव तयार गरेको छ जसबाट कम्बोडियामा शान्ति कायम हुन सकोस् ।

असमापिका

आफ्ना छोराछोरी पढाउन भनेर उ रातदिन परिश्रम गरिरहेछ ।

सागपात लगाउन भनेर किसानले बारी खन्दैछ ।

हामी केवल खानाका लागि बाँचेका होइनौ ।

संकेतवाचक अभिवृद्धि:

सकारात्मक, नकारात्मक र विपरितार्थक संकेतात्मक अर्थवृद्धि गर्ने वाक्यांशलाई संकेतात्मक अभिवृद्धिपरक वाक्यांश भनिन्छ । संकेतलाई पनि तीन तहमा विभाजन गरिएको छ । जस्तै:

संकेत (Conditional) :

क) सकारात्मक

ख) नकारात्मक

ग) विपरितार्थक

क) सकारात्मक संकेत (Condition : Positive) जस्तै:

क भयो भने ख हुन्छ ।

हरि आयो भने राम आउँछ ।

ख) नकारात्मक संकेत (Condition : Negative) जस्तै:

क छैन भने ख हुन्छ ।

राम आएन भने श्याम आउँछ ।

ग) विपरितार्थक संकेत (Condition : Concessive) जस्तै:

यसमा प्रत्याशाको विपरित हुँदै अर्थवृद्धि भएको हुन्छ । साथै परिणाम विपरित र विपरित परिणामको आधारमा पनि एक वाक्यांशलाई अर्को वाक्यांशले अर्थवृद्धि गर्दै अभिवृद्धि गर्दछ । जस्तै:

म ताक्छु मूढो, बच्चरो ताक्छ घुँडो (प्रत्याशा-विपरीत)

उसका दुवै हात बाँधिन्छन् अनि उसको के हालत हुन्छ म भन्न सक्तैन । (विपरित परिणाम)

मेरो कुकुर सुधो देखिन्छ अझै यसका लामा नंग्रा र डरलाग्दा दाँत छन् । (विपरित परिणाम)

म हरेक दिन बिहान घुम्छु नत्र भने मेरो रक्तचाप घट्दैन । (विपरित परिणाम)

भट्ट हेर्दा ऊ ज्यादै रिसाएको थियो तरपनि २ मिनेट केही बोलेन । (विपरित परिणाम)

यसरी अभिवृद्धिपरक वाक्यांशहरू जटिल वाक्यांशमा स्वतन्त्र (संयुक्त) र अधीन (मिश्र) वाक्यांशका रूपमा एक वाक्यांशले अर्को वाक्यांशको अर्थमा अभिवृद्धि ल्याउँदा स्वतन्त्र वाक्यांशमा रहेका समान वाक्यांशहरूको सम्बन्ध स्वतन्त्र नै हुन्छ । तरपनि त्यसभित्र कुनै किसिमको परिस्थितिमूलक विशेषताचाहिँ समाहित भएको हुन्छ । अधीन वाक्यांशहरूमा पनि

परिस्थितिमूलक विशेषता समाहित भएको हुन्छ । त्यसरी परिस्थितिमूलक विशेषता जाहेर हुँदा विभिन्न किसिमका संयोजकहरू प्रयोग भएका पाइन्छन् । जस्तै:-

- क) संयोजकहरू: अनि, तब, तर, त्यसकारण, तैपनि, अझै, अर्घबिराम र कमाहरू  
 ख) संयोजक समूहहरू: अनि, तर, यसरी, र त्यसैले, र तैपनि, तैपनि, तथापि, यद्यपि, परन्तु, अपितु, यद्यपि  
 ग) संयोजन अभिव्यक्तिहरू: त्यस समयमा, लगत्तै, त्यसपछि, त्यहाँतक, त्यहाँसम्म, त्यसोभए, उसोभए, यसउसले, नत्रभने, हरकिसिमले, हरप्रकारले, हरतरहले इत्यादि ।

संक्षेपमा भन्नुपर्दा समाचार लेखनको विवरणमा कथनको विस्तार गर्न विभिन्न घटनाहरूको प्रक्षेपण भइरहेको हुन्छ । घटनाहरूलाई तार्किक आर्थिक सम्बन्धले जटिल वाक्यांशको अर्थ विस्तार गर्दै समाचार सन्देश श्रृंखलित बनाउँदै लगेका हुन्छन् । मूलतः जटिल वाक्यांशको आधारभूत सम्बन्ध विस्तार र प्रक्षेपण नै हो । तर विस्तारतर्फको अध्ययनमा तन्कावट र विस्तार एवं अभिवृद्धिका आधारमा कालवाचक, देशवाचक, रीतिवाचक, कारण वा संकेतवाचक भई जटिल वाक्यांशहरू बनेका पाइन्छन् । जटिल वाक्यांशहरूलाई विभिन्न संयोजकहरूले जोडेका हुन्छन् भने जटिल वाक्यांशका अर्थहरूले कथनको निर्माण गर्दै समाचार विवरण तयार भएको पाइन्छ । जटिल वाक्यांश व्याकरणात्मक संरचनाबाट बनेको हुन्छ भने कथनभन्दा माथिको अर्थलाई संसजन (Cohesion) ले सन्दर्भित पाउँदै लगेको हुन्छ ।

#### सन्दर्भ सूची:

१. हेलिडे एम.ए.के "आइन इन्ट्रोडक्सन टु फङ्सनल ग्रामर" ग्रेट ब्रिटेन, (ई. १९८५), पृ.२०२
२. ऐ ऐ ऐ , पृ.२११
३. ऐ ऐ ऐ ऐ
४. नयाँ सडक दैनिक, वर्ष २ अंक १४७, २०४८ पुष ३, पृ.१
५. स्पेस टाइम दैनिक, वर्ष १ अंक ३५८, २०५८ कार्तिक १३, पृ.१
६. नयाँ सडक दैनिक, वर्ष २ अंक १४७, २०५८ पुष ३, पृ.१
७. विमर्श साप्ताहिक, वर्ष ३१, अंक ३०, २०५८ फागुन १७, पृ.१
८. दाहाल, बल्लभमणि (प्रा.डा.), 'मिश्र वाक्य एक परिचय' नौलो नेपाली त्रैमासिक, पूर्णाङ्क १२५, पृ.१७
९. जनसत्ता साप्ताहिक, वर्ष २०, अङ्क ८, २०५८ कार्तिक २५, पृ.६
१०. नेपालीपत्र साप्ताहिक, वर्ष १२, अङ्क २९, २०५८ फागुन १०, पृ.२
११. हेलिडे एम.ए.के "आइन इन्ट्रोडक्सन टु फङ्सनल ग्रामर" ग्रेट ब्रिटेन, (ई. १९८५), पृ.२१३
१२. दाहाल, बल्लभमणि (प्रा.डा.), 'मिश्र वाक्य एक परिचय' नौलो नेपाली त्रैमासिक, पूर्णाङ्क १२५, पृ.२०
१३. नयाँ सडक दैनिक, वर्ष २ अंक १४७, २०५८ पुष ३, पृ.२
१४. महानगर दैनिक, वर्ष १०, अंक ५९, २०५८ फागुन ९, पृ.१
१५. ऐ ऐ ऐ
१६. नेपाल समाचारपत्र दैनिक., वर्ष ७, अंक २, २०५८ पुष २८, पृ.१
१७. ऐ ऐ ऐ , पृ.२
१८. दाहाल, बल्लभमणि (प्रा.डा.), 'मिश्र वाक्य एक परिचय' नौलो नेपाली त्रैमासिक, पूर्णाङ्क १२५, पृ.३०-३१
१९. नेपालीपत्र साप्ताहिक, वर्ष १२, अंक २२, २०५८ पुष २०, पृ.२
२०. महानगर दैनिक, वर्ष १०, अंक ५०, २०५८ माघ २९, पृ.२
२१. जनसत्ता साप्ताहिक, वर्ष २०, अंक २५, २०५८ फागुन १८, पृ.५
२२. हेलिडे एम.ए.के "आइन इन्ट्रोडक्सन टु फङ्सनल ग्रामर" ग्रेट ब्रिटेन, (ई. १९८५), पृ.२१४
२३. दाहाल, बल्लभमणि (प्रा.डा.), 'मिश्र वाक्य एक परिचय' नौलो नेपाली त्रैमासिक, पूर्णाङ्क १२५, पृ.२६
२४. ऐ ऐ ऐ , पृ.२७
२५. हेलिडे एम.ए.के "आइन इन्ट्रोडक्सन टु फङ्सनल ग्रामर" ग्रेट ब्रिटेन, (ई. १९८५), पृ.२१४